

Hoeveel daklozen zijn er nu in België?

CC Glasseyes view 2.0

Koen Hermans

MEHOBEL (*Measuring homelessness in Belgium*) is een tweejarig onderzoeksproject dat gefinancierd wordt door het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO) in het kader van het programma BRAIN-be (zie kader). Het project wordt uitgevoerd door een netwerk van onderzoekers van de KU Leuven, ULg en La Strada, het Steunpunt Thuislozenzorg Brussel. Het heeft als doel een monitoringinstrument te ontwikkelen dat moet toelaten om nationale cijfers te produceren over dakloosheid. De vraag naar het aantal daklozen is geen eenvoudige vraag, want wie beschouwen we als dakloos en welke meetmethoden hanteren we om het aantal daklozen in kaart te brengen?

Een definitie van dakloosheid

In België hanteren de verschillende overheden ondertussen de *European Typology of homelessness and housing exclusion* als richtinggevende definitie van dakloosheid. Deze typologie omvat 13 categorieën van dakloosheid en uitsluiting op de woonmarkt. De meest bekende categorieën zijn de buitenslapers en de personen die gebruik maken van de nacht- of winteropvang, waar mensen enkel de nacht kunnen doorbrengen. En er zijn natuurlijk ook diegenen die gedurende langere tijd verblijven in een residentieel opvangcentrum. Maar de typologie gaat veel ruimer dan deze klassieke invul-

ling van dakloosheid. Tot de typologie behoren bijvoorbeeld ook personen die binnenkort een instelling verlaten en geen eigen woonplek hebben, personen die dreigen uit huis gezet te worden (bijv. omdat ze huurachterstand hebben), personen die leven onder de dreiging van huiselijk geweld, personen die genoodzaakt zijn om tijdelijk bij een vriend te overnachten (de zogenaamde 'sofa surfers' of 'couch sleepers'), maar ook personen die leven in een ongeschikte huisvesting zoals caravans of garageboxen of een woongelegenheden die onbewoonbaar is verklaard. Zeker deze laatste categorieën zouden we niet onmiddellijk met dakloosheid associëren. Maar ook de categorie van de zogenaamde 'sofa surfers' leidt tot heel wat discussie. De onderzoekers van MEHOBEL maken ook deel uit van de COST-Actie *Measuring homelessness in Europe*, waaraan 25 landen participeren. Vooral de Zuid-Europese landen wezen het netwerk op het culturele karakter van dakloosheid. Want als gevolg van de economische crisis zijn bijvoorbeeld heel wat kinderen bij hun ouders ingetrokken in Zuid-Europa. Eerst tijdelijk, maar ondertussen lijkt dat voor heel wat onder hen een definitieve of langdurige oplossing te worden. Beschouwen we hen als dakloos? En beschouwen zij zichzelf als dakloos?

De ruime consensus-definitie maakt duidelijk dat dakloosheid de meest extreme vorm van uitsluiting op de huisves-

tingsmarkt is. Maar die uitsluiting kent heel wat gradaties en leidt tegelijkertijd tot heel wat discussies, zeker als we een internationaal perspectief hanteren.

Het 'tellen' van daklozen in België

Het feit dat de definitie zoveel verschillende categorieën kent, maakt het voor een onderzoeker des te moeilijker om de meest gepaste onderzoeksmethoden te kiezen om dakloosheid in kaart te brengen. Nochtans is dit de eerste stap als we een effectief beleid ter bestrijding van dakloosheid willen uitzetten: over hoeveel personen gaat het, wat zijn hun kenmerken, welke ondersteuning hebben ze nodig enz... Deze vragen kunnen niet zomaar allemaal gecombineerd worden in één onderzoeksmethode. Op dit moment worden in de drie regio's in België verschillende methoden gehanteerd.

Laten we eerst starten met de vorm die we het meest associëren met dakloosheid, met name het buiten slapen. In heel wat landen en steden worden er tellingen georganiseerd om het aantal buitenslapers te turven. Ook in Brussel gebeurt dit tweejaarlijks door La Strada die daarvoor een gesofistikeerde methodologie heeft ontwikkeld. Ook dit is heel wat minder evident dan het lijkt. Bij zo'n telling moet bij voorkeur het hele grondgebied afgedekt worden of geteld worden. In Brussel slaagt men daar met de hulp van meer dan 200 vrijwilligers bijzonder goed in. Men kiest één specifieke avond in oktober en men telt in zowat elke wijk, buurt en in elke daklozenvoorziening tussen 23 uur en middernacht. Bovendien slaagt La Strada er steeds beter in om ook de kraakpanden in de stad in kaart te brengen en de mensen die erin verblijven, te tellen. In 2014 werden op die manier 2.603 daklozen geteld in het Brussels Gewest. 412 personen brachten de nacht daadwerkelijk op de straat door, 422 personen vonden onderdak in een kraakpand, 193 personen verbleven in gebouwen die ze bezetten na onderhandelingen met de eigenaars, 813 personen verbleven in erkende onthaalhuizen, 316 mensen brachten de nacht door in onthaalhuizen die niet erkend zijn door de over-

heid. 367 mensen (14 %) vonden onderdak in de nacht- en noodopvangcentra. Volgens La Strada is het aantal dak- en thuislozen in het Brussels Gewest in de periode 2010-2014 met 33 % gestegen, en dan vooral in kraakpanden, op straat en in niet-erkende opvangstructuren. In de afgelopen herfst en winter werden er zelfs twee tellingen georganiseerd.

Het accent in Brussel ligt dus vooral op het totale aantal. Dat betekent ook dat men aan de dakloze geen bijkomende vragen stelt. Het nadeel hiervan is dat men niet de profielkenmerken kent. In Denemarken organiseert men tweejaarlijks een telling in samenwerking met heel wat diensten en voorzieningen die in contact staan met daklozen. Er wordt een vragenlijst met een aantal vragen afgenomen of ingevuld door de hulpverlener. In Denemarken laat de privacy-wetgeving toe dat er gegevens verzameld kunnen worden zonder toestemming van de persoon zelf. Alle Deense gemeenten zijn verplicht om mee te werken. Maar het moge duidelijk zijn dat dit een nog veel intensievere methode is dan de Brusselse, net omdat er samengewerkt dient te worden met heel wat actoren op het terrein. Het voordeel is wel dat er niet enkel analyses kunnen gebeuren over de trends in het totale aantal, maar ook over de evoluties in profielkenmerken en over regionale verschillen. Zo zien we bijvoorbeeld dat in Denemarken de dakloze populatie verjongt, vooral als gevolg van de afbouw van sociale rechten voor deze leeftijdscategorie.

LUCAS KU Leuven voerde in opdracht van Minister Vandeurzen enkele jaren geleden een telling uit gedurende twee weken in januari 2014. We deden daarvoor een beroep op winteropvangcentra, reguliere opvangcentra, vormen van begeleid wonen om gegevens te verzamelen. Dit leidde tot een eerste grove schatting voor Vlaanderen. Uit die studie bleek dat in januari 2014 minstens 5.378 personen dak- of thuisloos zijn. 711 volwassenen en 53 kinderen maakten gebruik van de winteropvang. 593 keer werd de toegang tot de winteropvang geweigerd. 4.614 personen verblijven in een langdurige opvangvoorziening of in een vorm van

Het multidisciplinaire kaderprogramma BRAIN-be (Belgian Research Action through Interdisciplinary Network) is een netwerk voor onderzoek dat door BELSPO werd opgezet in 2012. Het bestaat uit 6 thematische assen en pioniersprojecten betreffende de levenswetenschappen, de geosystemen (heelal en klimaat), strategisch onderzoek ter ondersteuning van de bevoegdheden van de federale overheid, het culturele, historische en wetenschappelijke erfgoed, en collectiebeheer. Tot op heden werden 125 onderzoeksprojecten gefinancierd. Lees meer op www.belspo.be/brain-be

CC Nguyen-2.0

begeleid wonen. Eén op drie van hen is minderjarig. Maar we zijn ons terdege bewust van de beperkingen van deze telling, net omdat onvoldoende tijd en middelen voorhanden waren om buitenslapers en mensen die in kraakpanden verblijven te tellen. En ook de zogenaamde sofa surfers bleven buiten beeld.

In Wallonië heeft men de afgelopen jaren ingezet op het harmoniseren van de gegevensverzameling door de 'Relais sociaux', de samenwerkingsverbanden die in een aantal steden (Charleroi, Luik, Bergen, La Louvière, Verviers en Namen) instaan voor de hulpverlening aan daklozen. Zo maakten bijvoorbeeld in 2012 1.861 personen gebruik van de nachtopvang in Luik en 1.581 personen in Charleroi. Ondanks de grote inspanningen die geleverd zijn, kunnen op dit moment dubbeltellingen niet uitgesloten worden.

Maar is een telling wel een goed idee?

Hoewel tellingen op een avond of in een week ondertussen zijn uitgegroeid tot de meeste gehanteerde methode in Europa, zijn er ook heel wat beperkingen aan verbonden. Zo'n telling noemen we ook wel eens de 'snapshot-methode': er wordt een foto genomen op één specifiek moment. Afhankelijk van de gehanteerde methode zullen bepaalde types van daklozen wel of niet in beeld komen. Als iemand voor een nacht een slaapplek heeft gevonden bij een kennis, is de kans reëel dat hij/zij niet meegeteld wordt. Een meer fundamenteel probleem is dat deze methode onvoldoende rekening houdt met het dynamisch karakter van dakloosheid. Of nog, we hebben veel meer nood aan onderzoek dat een inzicht biedt in de trajecten, in de duur van dakloosheid en in de factoren die de instroom en uitstroom verklaren. In het klassieke sociaal-wetenschappelijk onderzoek kiest men dan voor een panelstudie, waarin op geregelde tijdstippen bij dezelfde personen gegevens worden verza-

meld. Maar net omwille van het soort bestaan dat daklozen leiden, is het bijzonder moeilijk om contact te houden met de leden van het panel. Een recent Nederlands onderzoek slaagde hier wel redelijk in, maar het gevaar is dan weer dat vooral die daklozen bereikt worden die gebruik maken van diensten en die een relatief stabiel traject kennen. En dan dreigt een systematische vertekening van de onderzoeksresultaten.

Een andere optie is om te werken met gegevens uit registratiesystemen van nachtopvangcentra, reguliere opvangcentra. Maar de diversiteit van systemen in België is bijzonder groot. En ook hier is een systematische vertekening van de resultaten mogelijk, aangezien ook hier enkel die daklozen in beeld komen die gebruik maken van diensten. Het afstemmen van systemen is verre van een eenvoudige opdracht, zoals ook blijkt uit de Waalse oefening.

Toch is een longitudinale onderzoeksopzet noodzakelijk, net omdat we op basis van beschikbaar buitenlands onderzoek leren dat er een veel grotere groep dan gedacht gebruik maakt van bijvoorbeeld nachtopvangcentra maar dat die grotere groep ook weer 'verdwijnt'. Betekent dit dat ze uit de dakloosheid zijn geraakt, of willen ze net geen gebruik meer maken van dit soort van diensten?

Het meten van dakloosheid is absoluut noodzakelijk

In 2014 sloten de gemeenschappen, gewesten en de federale overheid een samenwerkingsovereenkomst af om dak- en thuisloosheid te bestrijden. In het akkoord wordt nog maar eens het belang van gegevensverzameling geaccentueerd om gerichte beleidsmaatregelen te kunnen nemen. Met onze huidige studie willen we een meetstrategie voor België ontwikkelen die toelaat om deze complexe vragen te beantwoorden.